Valiokunnan lausunto LiVL 45/2018 vp– E 39/2018 vp

Liikenne- ja viestintävaliokunta

Valtioneuvoston selvitys: Eurooppalainen lähestymistapa disinformaation torjuntaan verkossa

Suurelle valiokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Valtioneuvoston selvitys: Eurooppalainen lähestymistapa disinformaation torjuntaan verkossa (E 39/2018 vp): Asia on saapunut liikenne- ja viestintävaliokuntaan mahdollisia toimenpiteitä varten.

Valtioneuvoston selvitys: Eurooppalainen lähestymistapa disinformaation torjuntaan verkossa (E 39/2018 vp): Liikenne- ja viestintävaliokuntaan on saapunut jatkokirjelmä EJ 31/2018 vp — E 39/2018 vp mahdollisia toimenpiteitä varten.

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut:
- EU-erityisasiantuntija Salla Sammalkivi, valtioneuvoston kanslia
- neuvotteleva virkamies Emil Asp, liikenne- ja viestintäministeriö
- apulaisjohtaja Rauli Paananen, Liikenne- ja viestintävirasto
- tietosuojavaltuutettu Reijo Aarnio, tietosuojavaltuutetun toimisto
- viestintäpäällikkö Päivi Tampere, Euroopan hybridiuhkien torjunnan osaamiskeskus

VALTIONEUVOSTON JATKOKIRJELMÄ

Ehdotus

Disinformaation torjuntaa koskeva toimintasuunnitelma on osa EU:n ja jäsenmaiden resilienssin pitkäjänteistä vahvistamista hybridiuhkien torjumiseksi.

Eurooppa-neuvosto pyysi vuonna 2015 korkeaa edustajaa, yhteistyössä jäsenvaltioiden ja EU:n toimielinten kanssa, puuttumaan Venäjän toteuttamiin disinformaatiokampanjoihin. Samana vuonna Euroopan ulkosuhdehallintoon perustettiin East Stratcom -työryhmä (task force). Vuonna 2016 hyväksyttiin hybridiuhkien torjumista koskeva yhteinen kehys ja vuonna 2018 yhteinen tiedonanto resilienssin ja valmiuksien kehittämisestä hybridiuhkien varalta. Vuonna 2016 perus-

tettiin hybridianalyysikeskus Euroopan ulkosuhdehallintoon ja vuonna 2017 Euroopan hybridiuhkien torjunnan osaamiskeskus Helsinkiin. Huhtikuussa 2018 komissio esitti toimenpiteitä disinformaation torjumiseksi verkossa ja syyskuussa 2018 toimenpiteitä vapaiden ja oikeudenmukaisten vaalien varmistamiseksi. Nyt esitetty toimintasuunnitelma pohjautuu näihin aiempiin aloitteisiin ja East StratCom -työryhmän työhön.

Suomi vaikutti toimintaohjelman laadintaan aktiivisesti alusta asti, ja lopputulos on hyvin pitkälti Suomen tavoitteiden mukainen. Toimintasuunnitelma sisältää yhteensä 10 toimenpide-ehdotusta, joiden on tarkoitus a) parantaa EU-instituutioiden kykyä tunnistaa, analysoida ja paljastaa disinformaatiota, b) vahvistaa jäsenmaiden yhteistyökykyä disinformaatioon reagoimiseksi eri keinoin, c) varmistaa yksityisen sektorin, erityisesti sosiaalisen median yritysten, puuttuvan tehokkaasti disinformaation levittämiseen alustoillaan ja d) lisätä kansalaisten tietoisuutta informaatiovaikuttamisesta.

Disinformaatiota levittävät useat ei-valtiolliset ja valtiolliset toimijat. Toimintasuunnitelmassa todetaan Venäjän disinformaatiovaikuttamisen olevan systemaattista ja muodostavan ensisijaisen uhan EU:lle. Toimintasuunnitelman mukaan East StratCom -työryhmän toimeksiantoa on jatkettava, ja kahden muun strategisen viestinnän työryhmän (Länsi-Balkan ja eteläinen alue) toimeksiantoa tarkasteltava uudelleen disinformaatiovaikuttamiseen reagoimiseksi.

Raportissa huhtikuussa 2018 annetun komission tiedonannon (”eurooppalainen lähestymistapa disinformaation torjuntaan verkossa”) täytäntöönpanosta käydään läpi toimia, joihin komissio on ryhtynyt, mukaan lukien disinformaatiota koskevien EU:n käytännesääntöjen laatiminen, tuki riippumattomalle faktantarkastajaverkostolle sekä toimet, joilla edistetään laadukasta journalismia ja medialukutaitoa.

Valtioneuvoston kanta

EU:n ja jäsenmaiden vahingoittamiseen tähtäävän disinformaation torjuntaan tarvitaan tehokkaampi käytännön toimintatapa, johon myös toimintasuunnitelma tähtää. Ensisijaista on EU:ta ja jäsenmaita itseään vastaan kohdistuvan ulkoisen disinformaatiovaikuttamisen analysointi ja resilienssimme vahvistaminen. Suomi pitää tärkeänä myös kumppanimaiden tukemista.

Suomelle on tärkeää työnjaon selkeys EU-toimielinten välillä ja jäsenmaiden kesken, sekä riittävä resurssointi EU:n ulkosuhdehallinnolle disinformaatio-ilmiön analysoimiseksi. Helsingissä sijaitseva eurooppalainen hybridiosaamiskeskus on valmis tukemaan EU:n ulkosuhdehallinnon StratCom-toimintaa harjoitusten ja koulutusten muodossa. Keskeistä on tietoisuus disinformaatiosta ilmiönä ja siitä, mitkä ovat ne tahot, jotka kohdistavat EU:hun disinformaatiota.

Suomen tavoite on, että toimintasuunnitelma toimii mahdollisemman konkreettisena työohjelmana ja että sen pohjalta linjataan resurssien vahvistaminen. EU:n toimien, resurssien jaon ja työn prioriteettien asettamisen tulee perustua uhka-arvioon. Uhka-arvion laadinnassa ja seurannassa tulee hyödyntää EU:n tiedusteluanalyysikeskus INTCEN:in analyysia. Myös jäsenmaiden välistä tiedonvaihtoa tulee kehittää.

Suomen tavoitteena on, että hybridiuhkien käsittely EU:ssa systematisoidaan muun muassa perustamalla hybridiuhkiin keskittyvä neuvoston pysyvä työryhmä. Pysyvästä työryhmästä olisi hyötyä toimintasuunnitelman toimeenpanossa ja hybridiuhkien käsittelyssä neuvostossa.

Ennen ensi kevään EP-vaaleja tulee kehittää kyky jäsenmaille ja instituutioille jakaa tietoja informaatiovaikuttamisyrityksistä ja toimintamalli nopeaan yhteiseen reagointiin. Tähän tarpeeseen vastaa toimintasuunnitelmaan kuuluva Rapid Alert System -verkoston perustaminen, jolla voidaan varoittaa reaaliaikaisesti disinformaatiokampanjoista.

Euroopan parlamentin vaalien jälkeen on tärkeää toteuttaa jälkiarvio vaalien sujuvuudesta, ml. vaikuttamisyrityksistä. Informaatiovaikuttamisen torjunnassa on kiinnitettävä huomiota kyberympäristön turvallisuuteen. Kansalaisilla tulee olla pääsy luotettavaan tietoon. Julkisen sektorin resilienssin ja viranomaisten attribuutiokyvyn vahvistaminen on tärkeää.

Verkkoalustoilla on merkittävä rooli disinformaation leviämisessä. Turvalliset verkko- ja alustaratkaisut ovat olennainen osa informaatiovaikuttamisen torjumista. Ensi sijassa ongelmaa tulee taklata yhteisillä käytänteillä ja itse- tai yhteissääntelyllä. Suomi tukee komission pyrkimystä varmistaa käytännesääntöjen noudattaminen sekä tiivis seuranta.

Suomi korostaa pidemmän tähtäimen asiana medialukutaidon vahvistamista ja kriittisen medialukutaidon osaamista. On tärkeää pyrkiä koordinoimaan näitä toimenpiteitä EU:n tasolla ja hyödyntämään jo olemassa olevia parhaita käytäntöjä. Suomi kannattaa komission pyrkimystä laadukkaan journalismin tukemiseen ja media-alaa koskevien valtiontukisääntöjen selventämiseen. Suomi pitää myös hyvänä, että tutkimusrahoitusta käytetään tukemaan disinformaation leviämisen vastaista työtä.

Disinformaation selkeä määrittely on hankalaa ja Suomi korostaakin, että EU-tasolla on tärkeää saada parempi käsitys disinformaation toimintamalleista, määrästä, levittämiskanavista, organisoinnista, tavoitteista, otollisista kohdeyleisöistä, vaikutuksesta sekä EU:n ja sen jäsenmaitten alttiuksista. Määrittelyn yhteydessä tulee huomioida myös sananvapauteen liittyvät aspektit. Keskeisimmät keinot resilienssin kasvattamiseen ovat yhteiskunnan, ml. julkisen sektorin avoin, demokraattinen ja vuorovaikutuksellinen toimintatapa, mediatoimijoiden vastuullisten toimintatapojen edistäminen sekä kansalaisten tietoisuus ja osaaminen toimia disinformaatiota vastaan.

VALIOKUNNAN PERUSTELUT

Disinformaatio yhteiskunnallisena ilmiönä

Valiokunta kiinnittää huomiota siihen, että disinformaatio voi olla hyökkäys avointa yhteiskuntaa ja demokratian perusteita kohtaan. Valiokunta pitää erittäin tärkeänä, että yhteiskunnalla pitää olla keinoja puolustautua ja toimia demokratiaa ja oikeusvaltiota vahvistavalla tavalla. Valiokunta kantaa huolta eri maiden vaalien yhteydessä esiintyneistä ilmiöistä ja pitää hyvänä valtioneuvoston tavoitetta, että toimintasuunnitelma toimii mahdollisimman konkreettisena työohjelmana ja että sen pohjalta linjataan resurssien vahvistaminen. Valiokunta korostaa, että disinformaatioon reagoimiseen pitää varautua ja valmistautua. Toimintasuunnitelman kehittämistä ja toi-

mintaa pitää seurata ja varmistaa, että myös sitä kehitetään mahdollisen haitallisen toiminnan kehittyessä. Sen lisäksi tulee varmistaa, että jäsenvaltiot kantavat itse vastuunsa ja että eurooppalaista toimintasuunnitelmaa vastaavaa toimintaa on myös kaikissa jäsenvaltioissa.

Disinformaation käsite ja tiedon luotettavuus

Yksinkertaisimmissa tapauksissa disinformaatiota voi olla tieto, joka voidaan todentaa vääräksi. Voi myös olla kyse siitä, että väitetään virheellisesti jonkun tahon esittäneen jotain määrättyä tietoa. Usein halutaan tunteisiin vetoamalla luoda käsitys tai kuva, jossa jokin tieto tai asiantila näyttää muulta kuin mistä todellisuudessa on kysymys. Tällaisen mielleyhtymän tai kuvan oikaiseminen oikealla tiedolla on usein vaikeaa ja melkeinpä mahdotonta varsinkin, jos oikea tieto leimataan disinformaatioksi. Se voi sinällään jo olla disinformaatiota. On myös esiintynyt valitettavia tilanteita, joissa viranomaiset eivät voi julkistaa kaikkea disinformaatiota oikaisevaa tietoa, esimerkiksi siitä johtuen, että on kyse yksityisten henkilöiden yksityisyyden suojan piirin kuuluvista tiedoista.

Mielleyhtymiä voidaan luoda myös sinänsä vääristelemättä tietoa pelkillä sanavalinnoilla. Näin on eroa siinä käytetäänkö aktiiviseen toimintaan viittaavaa sanaa vaalikampanja, neutraalia viralista termiä vaalitauko vai passiivisuuteen viittaavaa sanaa vaaliloma. Myös tiedotusvälineillä on suuri merkitys oikean tiedon välittämisessä, ja valiokunta pitääkin luotettavaa mediaa tärkeänä oikeusvaltion ja demokratian perustana.

Valtioneuvoston kannan tavoin valiokunta korostaa, että disinformaation selkeä määrittely on hankalaa. Viranomaiset ovat kuitenkin asiantuntijakuulemisessa vahvistaneet, että ulkopuoliset tahot suuntaavat tarkoituksellisesti disinformaatiota valtioihin. Tämän vuoksi on tärkeää, että EU-tasolla saadaan parempi käsitys disinformaation toimintamalleista, määrästä, levittämiskanavista, organisoinnista, tavoitteista, otollisista kohdeyleisöistä, vaikutuksesta sekä EU:n ja sen jäsenmaitten alttiuksista.

Disinformaation torjuntaa koskeva toiminta

Väärää viestintää on aina ollut, mutta sen uhka ja haitat ovat lisääntyneet digitalisaation myötä ja varsinkin sosiaalisen median hyödyntämisen kautta, jolloin nopeasti ja helposti tavoitetaan suuri määrä kansalaisia. Tekoälyä hyödyntämällä voidaan myös räätälöidä erilaista viestintää eri kohderyhmille ja jopa yksilötasolla. Tämän vuoksi on hyvä korostaa Suomen kannassa medialukutaidon vahvistamista ja kriittisen medialukutaidon osaamista. Valiokunnan saaman tiedon mukaan nuoremmilla sukupolvilla on usein mediakriittisempi suhtautuminen ja yli 65-vuotiaat jakavat suhteellisesti eniten valetietoa eteenpäin.

Valiokunta pitää hyvänä, että Suomen kannan mukaan ennen ensi kevään Euroopan parlamentin vaaleja tulee kehittää jäsenmaille ja instituutioille kyky ja keinot jakaa tietoja informaatiovaikuttamisyrityksistä ja toimintamalli nopeaan yhteiseen reagointiin. Tähän Rapid Alert System -verkoston perustaminen on hyvä vastaus.

Valiokunnan lausunto LiVL 45/2018 vp

VALIOKUNNAN LAUSUNTO

Liikenne- ja viestintävaliokunta ilmoittaa,

että se yhtyy asiassa edellä esitetyin vähäisin täsmennyksin valtioneuvoston kantaan.

Helsingissä 8.2.2019

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

puheenjohtaja Ari Jalonen sin
varapuheenjohtaja Markku Pakkanen kesk
jäsen Mikko Alatalo kesk
jäsen Jyrki Kasvi vihr
jäsen Jukka Kopra kok
jäsen Suna Kymäläinen sd
jäsen Mia Laiho kok
jäsen Mats Löfström r
jäsen Eeva-Maria Maijala kesk
jäsen Jari Myllykoski vas
jäsen Jani Mäkelä ps
jäsen Jari Ronkainen ps
jäsen Satu Taavitsainen sd
jäsen Ari Torniainen kesk
jäsen Sofia Vikman kok

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Mika Boedeker